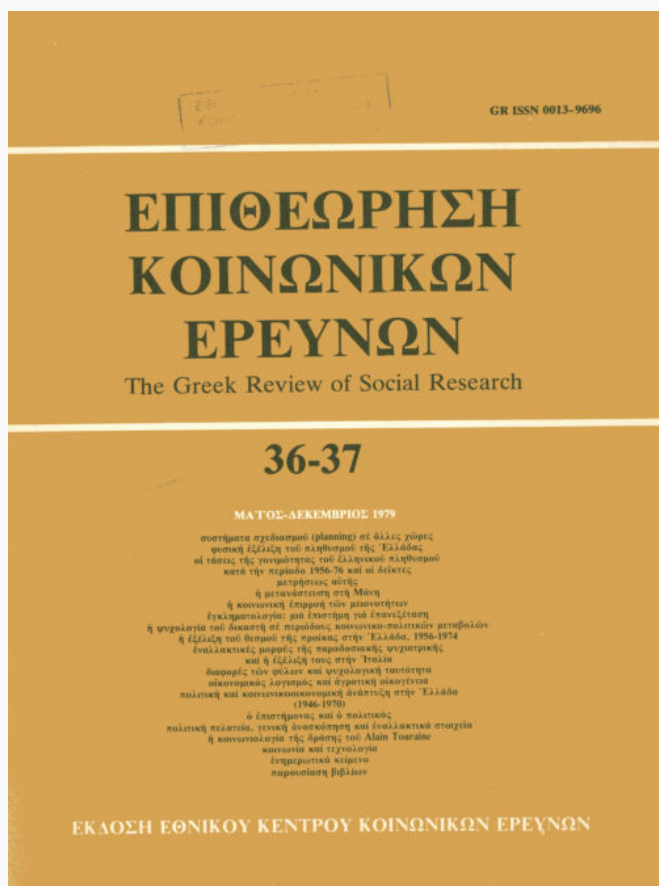

The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Η ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικών μεταβολών: Το πέρασμα της Ιταλίας από το φασιστικό στο φιλελεύθερο κράτος

Αφροδίτη Κουκουτσάκη

doi: [10.12681/grsr.459](https://doi.org/10.12681/grsr.459)

Copyright © 1979, Αφροδίτη Κουκουτσάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Κουκουτσάκη Α. (1979). Η ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικών μεταβολών: Το πέρασμα της Ιταλίας από το φασιστικό στο φιλελεύθερο κράτος. *The Greek Review of Social Research*, 36, 317-321.
<https://doi.org/10.12681/grsr.459>

ή ψυχολογία του δικαστή σέ περιόδους κοινωνικο-πολιτικῶν μεταβολῶν

τό πέρασμα τῆς Ἰταλίας ἀπό τό φασιστικό
στό φιλελεύθερο κράτος

τῆς
Ἀφροδίτης Κουκουτσάκη

Ἐπ. Βοηθοῦ Ἑγκληματολογίας ΠΑΣΠΕ

Σέ μία μεταβατική περίοδο, ὅταν μπαίνουν σέ κρίση ἀξίες καί θεσμοί, δέν εἶναι δυνατό νά μείνει ἀπρόσβλητος ὁ εὐαίσθητος τομέας τῆς Δικαιοσύνης. Ἀντίθετα, στήν πολιτική τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων τῆς ἐποχῆς διαφαίνονται πολλά ἀπό τά χαρακτηριστικά τῆς κρίσης καί πολλά ἀπό τά στοιχεία πού θά καθορίσουν τίς μετέπειτα ἐπιλογές.

Μετά τήν ἀποτυχία τῆς προσπάθειας τοῦ φασισμού νά κλείσει τήν πορεία τοῦ κόσμου στά δίχτυα τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ, στήν ἰταλική μεταπολεμική κοινωνία πραγματοποιεῖται μία, θά λέγαμε, ἀντιφατική διαδικασία, στά πλαίσια τῆς ὁποίας—καί ἐνῶ συνεχίζονταν οἱ ἀγῶνες γιά ἓνα Κράτος Δικαίου—ἡ αὐξημένη συνειδητοποίηση τῆς πραγματικῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ὀδήγησε στό νά γίνεταν ταυτόχρονα ἡ τυπική ἰσότητα ἀπέναντι στό νόμο ἀντικείμενο ἔντονων ἀμφισβητήσεων καί κριτικῆς.¹

Ἡ στάση τοῦ δικαστικοῦ κλάδου στήν ἀμέσως μεταπολεμική περίοδο, πού θά ἐξετάσουμε, ἀποκτᾷ ἐπιπρόσθετο ἐνδιαφέρον, ἐπειδή συμπίπτει χρονικά μέ αὐτή τήν περίοδο τοῦ γενικότερου προβληματισμοῦ στό χώρα τοῦ Δικαίου.

Εἰδικότερα, τό φαινόμενο πού θά ἐξετάσουμε ἀναφέρεται στίς δικαστικές ἀποφάσεις τῶν πρώτων μεταπολεμικῶν χρόνων, σέ ὑποθέσεις ἐφαρμογῆς τῶν ἀντιφασιστικῶν νόμων καί γενικά σέ ὑποθέσεις πού ἀφοροῦσαν μία ὁποιαδήποτε σχέση μέ τό προηγούμενο καθεστώς. Ἡ μελέτη τῶν δικαστικῶν χρονικῶν τῆς ἐποχῆς παρουσιάζει ἔντονα τήν εἰκόνα τῶν ἀλλαγῶν προσανατολισμοῦ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων, πού ἀκολούθησε τίς γενικότερες ἀλλαγές τῆς χώρας.

Ἀμέσως μετά τόν πόλεμο καί ὅταν ὁ ἀντιφασισμός στήν ἐξουσία² εἶχε πολιτική δύναμη ἀρκετή γιά νά καταστήσει ἀποτελεσματικούς τοὺς νόμους

1. P. Ingrao, *Masse e potere*, κεφ. «Il giudice nella società di massa», ἐκδ. Ed. Riuniti, Ρώμη, 1977.

2. Οἱ πρώτες μεταπελευθερωτικές κυβερνήσεις εἶχαν καθαρά ἀντιφασιστικό χαρακτῆρα καί συμμετείχαν σ' αὐτές ὅλες οἱ πολιτικές δυνάμεις τῶν Ἐπιτροπῶν Ἐθνικῆς Ἀπελευθέρωσης (CLN). Ἐπὶ πλέον τό 1946 γίνεται τό δημοψήφισμα γιά τό καθεστωτικό ζήτημα, πού σημαίνει τό τέλος τῆς Μοναρχίας στήν Ἰταλία. Ταυτόχρονα, γίνονται καί οἱ ἐκλογές γιά τή Συντακτική Συνέλευση, στήν ὁποία συμμετέχουν ὅλα τά κόμματα. Οἱ ἐργασίες τῆς τέλειωσαν τό Δεκέμβριον τοῦ 1947 καί εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα ἓνα ἀπό τά πύο προεδρικά Σύντάγματα τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Στό μεταξύ, ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά σπάει ἡ ἀντιφασιστική ἐνότητα καί στήν πρώτη κυβέρνηση τῆς Δημοκρατίας, μέ πρωθυπουργό τόν De Gasperi (ἡγέτη τῆς Χριστιανικῆς Δημοκρατίας), πού σχηματίστηκε τόν Ἰούλιον τοῦ 1946, ἡ συμμετοχή τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων ἦταν ἤδη κατά πολύ μειωμένη. Καί γύρω στά τέλη τοῦ 1945 ἐμφανίστηκε στό πολιτικό προσκήνιο τῆς χώρας τό κόμμα Uomo qualunque, πρόδρομος τοῦ μετέπειτα νεοφασιστικοῦ κόμματος. Τό 1947, σχηματίζεται ἡ πρώτη μονοκομματική Κυβέρνηση τῆς Χριστιανικῆς Δημοκρατίας, μέ πρωθυπουργό πάλι τόν De Gasperi. Ἡδῶ, ὁ ἀντιφασισμός ἔχει ἀρχίσει ν' ἀντικαθίσταται ἀπό τήν προσπάθεια μείωσης τοῦ πολιτικοῦ ρόλου τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων.

του, οι δικαστικές αποφάσεις ήταν σύμφωνες με τό πνεύμα του νομοθέτη.³ Όμως από τό 1947, περίπου, και μετά, οι αντιφασιστικοί νόμοι άρχισαν νά έρμηνεύονται και νά εφαρμόζονται αντίστροφα και μάλιστα άρκετοί παραμερίστηκαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δικαστές δέν έκαναν τίς άναγκαίες προσπάθειες γιά νά ξεπεραστούν τά τεχνικά έμπόδια και νά άποδοθεί δικαιοσύνη σέ όλες έκείνες τίς περιπτώσεις πατριωτών τής 'Αντίστασης, σέ βάρος των οποίων έκκρεμοσαν κατηγορίες γιά άδικήματα, τά όποια, σύμφωνα μέ τή νέα νομοθεσία, έπρεπε νά χαρακτηριστούν «πολεμικά γεγονότα» και σάν τέτοια νά άντιμετωπιστούν. 'Αντίθετα, μπήκαν σέ ένέργεια όλοι οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί τής Δικαιοσύνης, μέ άποτέλεσμα νά κρατούνται προφυλακισμένοι γιά χρόνια ή άκόμα και νά καταδικάζονται πρωτοδίκως. Παράλληλα, και ενώ δέν ήταν καθόλου σπάνιο φαινόμενο νά τιμώ τό έπίσημο ιταλικό κράτος άξιωματούχους τής Δημοκρατίας του Σαλό³ σάν ήρωες του άπελευθερωτικού πολέμου, ύπληρξαν περιπτώσεις έκπληκτικά πλατιάς αναλογικής έρμηνείας των νόμων, προκειμένου νά καταδικαστούν ένέργειες πού είχαν θέσει τό φασιστικό καθεστώς ή και ήταν ίδια τή Δημοκρατία του Σαλό,⁴ καθώς και τό φαινόμενο τής εύρύτατης εφαρμογής όρισμένων διατάξεων φασιστικών νόμων.⁵

Φτάνοντας ήδη στό 1949, ή πολιτική των δικαστικών άποφάσεων εναντίον του φασισμού μπορεί νά θεωρηθεί ότι άπέτυχε μέ τίς άμνηστίες, τίς άναψηλώσεις, τίς άναίρέσεις, άκόμα και τήν παραβίαση του δεδικασμένου. 'Υπήρχε και τό φαινόμενο όρισμένων κακουργοδικειών, τά όποια άρνιόνταν μεθοδικά νά έκδώσουν καταδικαστικές άποφάσεις σέ ύποθέσεις συνεργασίας μέ τό προηγούμενο καθεστώς, καθώς και τό φαινόμενο πολλών λαϊκών δικαστών, οι όποιοι, προκειμένου νά έκδοθούν άπαλλακτικές ή άθωωτικές άποφάσεις, συνασπίζονταν μεταξύ τους ύποχρεώνοντας σέ μειοψηφία τους τακτικούς δικαστές (Α. Battaglia, σελ. 101). Μέ άποτέλεσμα νά προκύψει πλήθος νομικών τεράτων, από αυτά πού στην ιταλική όρολογία λέγονται *sen-*

tenze suicide («αυτόχειρες δικαστικές άποφάσεις»)⁶.

Τό φαινόμενο αυτό δέν άφορά μεμονωμένες περιπτώσεις δικαστών αλλά χαρακτηρίζει τή στάση όλόκληρου του κλάδου στη συγκεκριμένη έποχή. Φυσικά, θά πρέπει νά τό δούμε μέσα στό πολιτικό πλαίσιο τής έποχής πού άναφερόμαστε (βλέπε σημ. 2), αλλά, ταυτόχρονα, νά τό συνδέσουμε και μέ ένα από τά βασικότερα προβλήματα του δικαστικού κλάδου, τό όποιο ύπήρχε ήδη από τά πρώτα χρόνια τής ένωσης του Ιταλικού κράτους: τό πρόβλημα τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης. Πραγματικά, και οι φιλελεύθερες προ-φασιστικές κυβερνήσεις είχαν παραλείψει τό δικαστικό κλάδο, και, φυσικά, στη διάρκεια του φασισμού ή άνεξαρτησία τής Δικαιοσύνης στάθηκε μία έξαγγελία χωρίς περιεχόμενο, πού έπαναλαμβανόταν σέ νόμους και σέ έπίσημες συζητήσεις, σχεδόν γιά νά καλύψει μία έντελώς αντίθετη πραγματικότητα. 'Η έπέμβαση τής έκτελεστικής έξουσίας στη δικαστική ήταν έξαιρετικά έντονη, όπως σέ κάθε απολυταρχικό καθεστώς, και διευκολυνόταν από τήν ένταξη του δικαστικού κλάδου σέ γραφειοκρατικά πλαίσια, τήν κακή οικονομική μεταχείρισή του, τήν άπαγόρευση του συνδικαλισμού, τήν ίδρυση ειδικών δικαστηρίων, κτλ.⁷ Όσο κι άν μετά τήν πρώτη του φασισμού παρουσιάζεταν κάποια εξέλιξη όσον άφορά τή στάση του δικαστικού κλάδου, ό όποιος προβάλλει ένα σύστημα άξιών γιά τήν έξασφάλιση του κύρους και τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης, δέν μπορούμε άκόμη νά μιλήσουμε γιά ούσιαστικές αλλαγές πού νά δημιουργούν διαφορετική κατάσταση. 'Αλλωστε, δέν πρέπει νά παραγνωρίζουμε τό γεγονός ότι ό δικαστικός κλάδος χαρακτηρίζεται από παραδοσιακότητα και συντηρητισμό, μέ άποτέλεσμα νά μήν μπορεί νά γίνει πρωτοπόρος ή νά ύποστηρίξει άποφασιστικά τά πιο προοδευτικά ρεύματα σέ μεταβατικές περιόδους. 'Η ίδια ή μορφή τής σχέσης τής δικαστικής έξουσίας μέ τήν έκτελεστική, έχει σάν άποτέλεσμα τόν άποκλεισμό τής Δικαιοσύνης από τά μεγάλα άναγνωστικά ρεύματα, στό όποια μένει άνοικτή μόνο στό μέτρο των παραχωρήσεων και των άνοιγμάτων τά όποια μπορεί ή θέλει νά κάνει ή κατεστημένη έξουσία.⁸

Όπως σήδη, δέν θά μπορούσε νά ύποστηρίξει κανείς ότι οι δικαστές προσπάθησαν νά προκαλέσουν τήν άποδυνάμωση του άντιφασισμού και τήν

3. Όταν οι Γερμανοί άπελευθέρωσαν τόν Μουσσολίνι και τόν μετέφεραν πέρα από τή γοττική γραμμή, αυτός δημούργησε τή λεγόμενη 'Ιταλική Κοινωνική Δημοκρατία, γνωστή σάν Δημοκρατία του Σαλό, ή όποια ήταν στην πραγματικότητα ένα κράτος-φάντασμα στό χέρι των Γερμανών.

4. Ένδεικτικά παραδείγματα παρόμοιων δικαστικών άποφάσεων βλέπε στό Α. Battaglia, *Il giudice e la politica*, Laterza, Bari, 1962.

5. Όπως, π.χ., τό άρθρο 113 του νόμου τής Δημόσιας 'Ασφάλειας, σύμφωνα μέ τό όποιο ό Διοικητής τής 'Αστυνομίας ποιοϋσε νά άπαγορεύσει τή διάδοση έντυπων και σχεδίων, τήν τοχοκόλληση έφημερίδων ή άποσπασμάτων άπ' αυτές και τίς άνακοινώσεις στό κοινό μέ άκουστικά ή φωνιστικά μέσα. Τό άρθρο αυτό είχε εύρύτατη εφαρμογή μέχρι τό 1956, όποτε και καταργήθηκε σάν άντισυνταγματικό (Α. Battaglia, σελ. 136).

6. Όταν, δηλαδή, ύπάρχει σαφής αντίφαση μεταξύ αίτιολογικού και διατακτικού στό αίτιολογικό *inter sese* (πίο σπάνια). Αυτό, συνήθως, συμβαίνει όταν ό συντάκτης τής δικαστικής άπόφασης είναι από έκείνους πού έχουν μειοψηφήσει και δέν έχει συμφωνήσει μέ τή συλλογική άπόφαση (G. Bellavista, «La sentenza suicida», στό *Indice Penale*, 1971, σελ. 5-14).

7. E. Moriondo, *L'ideologia della magistratura italiana*, Laterza, Bari, 1967.

8. P. Κακλαμανάκη, *Γιά τήν άνεξαρτησία τής Δικαιοσύνης*, 'Αθήνα, 1975, σελ. 22 και P. Ingrao, σελ. 357.

έξασθénιση του νέου καθεστώτος. 'Από μία μάλισ-
τα άποψη συνέβη τό αντίθετο: από τήν έξασθénιση
πού άντιφασιστικό κινήματα, άπό τίς μεταβολές
πού προκάλεσε ή Χριστιανική Δημοκρατία σε πολ-
λούς τομείς τής κοινωνικής και πολιτικής ζωής τής
χώρας, κάτω άπό τήν πίεση τόσο τών έθνικών όσο
και τών διεθνών γεγονότων (ψυχρός πόλεμος, δη-
μιουργία συνασπισμών), γεννήθηκαν οί έσφαλμένες
έρμηνείες τών νόμων ή ή μη έφαρμογή τους. Τό ίδιο,
άλλωστε, συνέβη και τά πρώτα χρόνια του φασι-
σμού, μέ τό πέρασμα άπό τό φιλελεύθερο στό φασι-
στικό κράτος. Μέσα, λοιπόν, άπό τό πάγωμα του
πολιτικού κλίματος στή χώρα, βρήκε διέξοδο μία
τέτοιον είδους στροφή τής πολιτικής τών δικαστι-
κών άποφάσεων.

Στή συνέχεια, θά προσπαθήσουμε νά δούμε, μέ-
σα άπό τήν ψυχολογία του δικαστή-άτόμου, πώς
λειτουργεί αυτή ή παραδοσιακότητα και ό συντηρη-
τισμός (πού χαρακτηρίζει τόν κλάδο) στό κάθε ά-
τομο, πώς βιώνεται άπό τό δικαστή τό πρόβλημα
τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης σε μία κρίσιμη
περίοδο και σε ποίο μέτρο υπάρχουν δυνατότητες
άποιοι «άνοιγματος» πέρα άπό αυτό πού έπιθυμεί
ή έπιτρέπει ό φορέας έξουσίας.

Γιά τό σκοπό αυτό, θά πρέπει νά άνατρέξουμε
στήν άνάλυση ενός ψυχολογικού μηχανισμού, ό ό-
ποιος συνίσταται στήν τάση του άτόμου νά «ώραιο-
ποιεί» μία δυσάρεστη πραγματικότητα ή νά παρου-
σιάσει σάν πραγματικότητα μία ευχάριστη κατά-
σταση, πού όμως δεν είναι πραγματική (mauvaise
foi, malafede, κακή πίστη). 'Ο μηχανισμός, λοιπόν,
αυτός έπιφανειακά έχει τή δομή του ψέματος, άλ-
λά ή διαφορά βρίσκεται στό ότι είναι ό έαυτός μας
αυτός άπό τόν όποιο κρύβουμε τήν άλήθεια. 'Η κα-
κή πίστη είναι μία άρνητική στάση του άτόμου άπέ-
ναντί στον έαυτό του. 'Η συνείδηση, αντί νά κατευ-
θύνει τήν άρνησή της πρόσ τά έξω, τή στρέφει πρόσ
τά μέσα. Δεν υπάρχει, λοιπόν, ή δυαδικότητα έξα-
πατώντος και έξαπατωμένου, αλλά, αντίθετα,
προϋποτίθεται ή ένότητα μιάς συνείδησης.⁹ 'Αντί-
θετα μέ αυτό πού υποστήριζε ό Freud, δεν πρόκειται
γιά μία διαδικασία ύποσυνείδητη,¹⁰ άκριβώς γιατί
τό νά προσπαθεί κανείς νά «ώραιοποιήσει» μία δυ-
σάρεστη πραγματικότητα, προϋποθέτει γνώση τής
άλήθειας (και μάλιστα τήν πλήρη γνώση τής άλή-
θειας, γιά νά μπορέσει νά τήν κρύψει άπόλυτα), και
είναι άκριβώς αυτή ή γνώση πού δημιουργεί τήν ά-
νάγκη τής φυγής άπό μία πραγματικότητα πού άρ-

νιόμαστε νά παραδεχθούμε. Πρόκειται, λοιπόν, γιά
ένα μηχανισμό «φυγής» άπό μία συγκεκριμένη
πραγματικότητα.

'Ας προσπαθήσουμε νά έντοπίσουμε τά βασικά
του χαρακτηριστικά.

'Η ανθρώπινη ύπαρξη ένέχει τήν έννοια του πε-
ριορισμού: ό άνθρωπος είναι μέσα στον κόσμο, ό
άνθρωπος είναι άνάμεσα στους άλλους (αυτός ό πε-
ριορισμός του Dasein άποτελεί τό κεντρικό σημείο
του ύπαρξισμού). 'Ο άνθρωπος είναι μία ζώσα ά-
νάγκη. 'Αλλά ό άνθρωπος είναι αυτό τό ζωντανό όν
γιά τό όποιο ή άνάγκη είναι συνειδητή. Συνεπώς,
δέν μπορεί νά είναι άπερίοριστος, άδέσμευτος· δέν
μπορεί νά ξεφύγει άπό τήν άνάγκη, έπειδή είναι ό ί-
διος άνάγκη. Ταυτόχρονα, όμως, άρνείται αυτή τή
δέσμευση, δέν άποδέχεται τήν ταύτισή του μέ τόν
περιορισμό.

'Η κακή πίστη δίνει στον άνθρωπο τή δυνατότη-
τα «φυγής» άπό τήν πραγματικότητα. Του δίνει τή
δυνατότητα νά παραβλέπει ένα γεγονός, νά τό «ώ-
ραιοποιήσει» στον ίδιο τόν έαυτό του, νά άποσυνθε-
σει τό σύστημα άνάγκη του άντικειμένου (πε-
ριορισμός) και νά περάσει στήν άπόκτηση του άντι-
κειμένου (παραβλέποντας τή δέσμευση), φωτίζον-
τας τό άντικείμενο και άφήνοντας στή σκιά τήν ά-
νάγκη (τή δεσμευτική έννοια τής άνάγκης), προ-
βάλλοντας μόνο τήν παραποίηση τής σε ιδανικό,
πού άπό τήν ίδια του τή φύση δέν είναι δεσμευτικό.
Τό ιδανικό (άναφέρομαι στον όρο ideale πού χρησι-
μοποιεί ό R. Giorda, άναγνωρίζοντας τήν ασάφεια
του) συνυπάρχει μέ τή σωματική ύπόσταση. Καί ά-
κριβώς αυτή ή συνύπαρξη¹¹ έπιτρέπει τήν πραγμα-
τοποίηση του μηχανισμού τής κακής πίστης: τό ί-
δανικό είναι τό άπερίοριστο, ή σωματική ύπόσταση
είναι ό περιορισμός. Τό άτομο δέν άποδέχεται ότι
είναι μόνο σωματική ύπόσταση, γιατί έτσι θα άνα-
γνώριζε τόν περιορισμό του. «'Η σωματική ύπό-
σταση είναι μάλλον τό καταφύγιο του περιορισμού,
ό όποιος πρέπει νά βρισκεται έξω άπό μένα. 'Εγώ,
προβαλλόμενος πρόσ τό ιδανικό, είμαι άπερίορι-
στος».¹² Τό «σώμα» μου και τίς άνάγκες του μπο-
ρώ νά τό κατηγορήσω ή νά τό δικαιολογήσω. 'Ο-
μως, σε κάθε περίπτωση, δέν δέχομαι ότι είμαι μό-
νο σωματική ύπόσταση, άρα ταυτισμένος μέ τόν
περιορισμό.

Αυτή ή διάσπαση τών στοιχείων (σωματική ύπό-
σταση—ανάγκη άπό τή μία και ιδανικό άπό τήν
άλλη) μπορεί νά έχει δύο μορφές: μπορεί νά έχει τό
χαρακτήρα καθαρής και όδυνηρης σύγκρουσης
(καταδίκη τής σωματικής ύπόστασης, συνεπώς
και τής άνάγκης), αλλά μπορεί νά πάρε και μία
μορφή σύνδεσης (άλλά όχι ταύτισης) τών στοι-
χείων, δηλαδή άποδοχή τής συνύπαρξής τους: όταν

9. J.P. Sartre, *L'essere e il nulla*, it. μετ., Μιλάνο 1970, σελ. 88.
'Η άνάλυση πού άκολουθεί βασίζεται στή μελέτη του R. Giorda,
La fenomenologia della malafede. Bulzoni, Ρώμη, 1975.

10. Κατά τόν Freud, ή διαδικασία ύπάρχει και συνίσταται
στό ότι τό ρόλο του έξαπατώντος τόν παίζει τό ύποσυνείδητο
και τό ρόλο του έξαπατωμένου τό 'Εγώ. 'Όμως, μία παραποίηση
τής άλήθειας πού γίνεται άπό μένα γιά μένα, άποκλείει τό ψέμα,
όπως άποκλείει τό ύποσυνείδητο (R. Giorda, σελ. 55).

11. R. Giorda, σελ. 107.

12. *Ibid.*

δέχομαι ὅτι τὸ σῶμα (ἡ ἀνάγκη) καὶ τὸ ἰδανικὸ ἀποτελοῦν, σὲ εἰρηνικὴ συνύπαρξη, τὸ περιεχόμενο τῆς ζωῆς μου, τότε καὶ ἡ ἀνάγκη ἀναγνωρίζεται σάν κατ' φυσικὸ καὶ ἀπόλυτα δικαιολογημένο, ἀλλὰ καὶ ἡ ταύτιση ἀποκλείεται. Αὐτὸ συμβαίνει πιὸ συχνά. Ἡ καθημερινὴ φρασεολογία εἶναι γεμάτη παρόμοια παραδείγματα: «καθένας ἔχει τὶς συνήθειές του» (δέν εἶναι οἱ συνήθειες του), «πρέπει νά συμπεριφερθῶ ἔτσι, γιατί ἔτσι ἐπιβάλλει ἡ καλὴ ἀνατροφή» (δέν συμπεριφέρομαι ἔτσι γιὰ μένα), «εἶναι θέμα εὐπρέπειας» (δέν εἶναι θέμα δικό μου), «πρέπει νά ἀγοράσω ρούχα γιὰ νά εἶμαι εὐπρεπής» (καὶ αὐτὸ μέ ἀλλάσσει ἀπὸ τὴ μομφή ὅτι δέν διέθεσα τὰ χρήματα, π.χ., γιὰ τὴν οἰκογένειά μου).

Καὶ τὸ ἰδανικὸ πάλι μπορεῖ νά ἔχει διάφορες ὁψεις. Μπορεῖ νά εἶναι πολιτικὴ ἰδεολογία, θρησκευτικὴ πίστις, αἴρεσις, ἀγάπη. Ἐχει, ὁμως, πάντα τὴ μορφὴ ὑπερτροφίας, γιγαντισμοῦ τοῦ Ἑγώ. Δέν εἶναι, δηλαδή, κάτι ἐξω ἀπὸ τὸ Ἑγώ, κάτι πρὸς τὸ ὁποῖο προσφέρεται κανεῖς. Εἶναι ἐνσωματωμένο μέσα στοῦ Ἑγώ, εἶναι μιὰ μορφὴ ναρκισσισμοῦ, ταύτισις τοῦ Ἑγώ με μιὰ ἰδανικὴ τοῦ εἰκόνα.¹³

Πιὸ ἀναλυτικά: ἡ κακὴ πίστις (ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἐγὼ δέν μπορῶ νά εἶμαι πιὸν ἰδανικό) πρέπει νά ἀπαίτησι ἐνα ὕλικο ἀντικείμενο γιὰ τὴ σωματικὴ ὑπόστασις καὶ ἐνα συμβολικὸ ἀντικείμενο γιὰ τὸ ἰδανικό.

Ἡ συνειδήσις, λοιπόν, μπορεῖ νά ἀποδεχθῇ τὴν ἀνάγκη πού ἡ ἴδια ἐκφράζει ἢ νά θελήσει νά τὴν ἀπωθήσει, νά τὴν ἀπομακρύνει. Ὅμως ἔξερει ὅτι δέν εἶναι δυνατό νά ἀπωθήσῃ τὴν ἀνάγκη, γιατί τὴν ἀνάγκη δέν τὴν ἔχει, εἶναι ἀνάγκη. Ἐτσι, ὅπως εἶπαμε προηγουμένα, ἀπὸ τὴ στιγμή πού θά θελήσει νά τὴν ἀπωθήσῃ, ἀναποφύκειται πρὲς νά παραποιήσῃ τὴν πραγματικότητα καὶ νά «ρίξει τὸν προβολέα» μόνο στοῦ ἀντικείμενο τῆς ἀνάγκης.

Γιὰ νά προχωρήσουμε στὴν ἀνάλυσιν, θά πρέπει νά χρησιμοποιοῦμε τὶς ἐννοιες τοῦ K. Jaspers γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνός πεδίου τῆς συνειδήσεως.¹⁴

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει ἀκόμα καθαρὴ ἡ συνειδήσις τῆς πράξεως γιὰ τὴ «ἐξαπάτησιν». Ἡ πρόθεσις πραγματοποιήσεως τῆς κακῆς πίστεως βρίσκεται ἀκόμα στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου,

διαφαίνεται ἀπόλυτα: ἡ συνειδήσις ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτὸν τῆς σάν ἀνάγκη, προσανατολίζεται στοῦ ἀντικείμενο τῆς, σταθεροποιεῖται πάνω σ' αὐτὸ καί, ἀφήνοντας στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου μόνο τὸ ἀντικείμενο, παύει νά ἀναγνωρίζει τὴν ταύτισις τῆς με τὴν ἀνάγκη. Μόνο ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐνα συνειδητὸ πεδίο εἶναι δυνατὴ αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τῆς ὄντολογικῆς ἀδυναμίας (τοῦ ἀπεριόριστου, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλῆσαμε ἀρχικά) σὲ ψυχολογικὴ δυνατότητα.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή καταβάλλεται προσπάθεια γιὰ νά κρατηθῇ στοῦ «φῶς», στοῦ κέντρο τῆς συνειδήσεως, μόνο τὸ ἀντικείμενο, νά διατηρηθῇ ἀποσυντεθειμένο τὸ σύστημα «ἀνάγκη τοῦ ἀντικειμένου» καὶ ἡ ἀνάγκη νά μεταθεθῇ σὲ ἐνα περιθωριακὸ σημεῖο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ ἀνάγκη χάνει τὴν καθαρότητα πού εἶχε ὅταν βρισκόταν στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου καὶ γίνεται ἀμυδρὴ καὶ ἀόριστη, πραγματοποιεῖται καὶ ἡ πρόθεσις.

Μέ ἄλλα λόγια, ἡ προσπάθεια νά ἀπομονωθῇ τὸ ἀντικείμενο (τῆς ἀνάγκης ἀπὸ τὴν ἀνάγκη) δρᾷ στὴ συνειδήσις, ὅπως μιὰ πέτρα πού πέφτει στὰ λιμνάζοντα νερά: στοῦ κέντρο βρίσκεται τὸ ἀντικείμενο καὶ πάνω στοὺς ὁμόκεντρος κύκλους, πού σχηματίζονται, πιὸ μακρὰ ἡ ἀνάγκη καὶ ἀκόμα πιὸ μακρὰ ἡ πραγματοποιήσις τῆς πρόθεσεως. Ὅμως ὁλος αὐτὸς ὁ χώρος εἶναι συνειδήσις. Μόνο πού δέν ὑπάρχει πιά ἡ ἀπόλυτη διαφάνεια τῆς πρόθεσεως, πού ὑπῆρχε ὅταν ἡ πρόθεσις βρισκόταν στοῦ κέντρο τοῦ χώρου τῆς συνειδήσεως, πρὶν νά τὴ σπρώξῃ σὲ ἐνα περιθωριακὸ τοῦ σημείου ἡ προσπάθεια τῆς συνειδήσεως νά τὴν πραγματοποιήσῃ.¹⁵ Καί, φυσικά, ἡ συνειδήσις ἔχει πλήρη τὴ δυνατότητα νά τὴν ξαναφέρει στοῦ κέντρο τοῦ πεδίου καὶ νά ἀποδεχθῇ τὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ σὲ ἀντίθεσιν με τὴν πλήρη ἔλλειψιν εὐθύνης τοῦ ατόμου, πού συνεπάγεται τὸ φροϋδικὸ ὑποσυνειδητό.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἐντονῶν οἰκονομικῶν διεδικήσεων τοῦ ἰταλικοῦ δικαστικοῦ κλάδου, τὴν ἴδια περίπτω ἐποχῇ, θά μπορούσε νά ἀποσαφηνίσει περισσότερο τὶς ἐννοιες. Πραγματικά, ἡ ἐντασις τῆς πολεμικῆς ἦταν τέτοια, πού ἐμοιάζε νά ἐκδηλώνει σχεδόν μιὰ μορφὴ ἀπειθείας τοῦ κλάδου. Οἱ ἴδιοι οἱ δικαστὲς παραδέχονταν ὅτι ἡ βελτίωσις τῶν ἀποδοχῶν σάν αἴτημα, ἦταν λιγότερο ὑψηλὸ καὶ κατώτερη ἀξία ἀπὸ τὰ ἄλλα πού προβλήθηκαν ταυτόχρονα (ἀνεξαρτησία τῆς Δικαιοσύνης, αὐτονομία καὶ ἐνότητα τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, κτλ.). Ἀλλά, παράλληλα, ὑποστήριζαν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνεστὸς τοῦ κλάδου εἶναι ἐξίσου σημαντικὴ, γιατί ἀποτελεῖ τὸ ἀναγκαῖο τεχνικὸ ὄργανο προκειμένου νά διαφυλαχθῇ ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἐνότητά του.¹⁶

13. R. Giorda - T. Bazzi, *Sessualità e progetto del mondo*, Ρώμη 1974, σελ. 130-131.

14. «Σὲ μιὰ παραστατικὴ μορφή, μπορούμε νά φανταστοῦμε τὴν συνειδήσις σάν ἐνα «παλκοσέκιον», πάνω στοῦ ὁποῖο πάνε καὶ ἔρχονται τὰ μεμονωμένα ψυχικὰ φαινόμενα. Ἡ ἀκόμα σάν τὸ περιβάλλον (medium) τοῦ ὁποῖο κινούνται... Λέγονται βαθμοὶ τῆς προσοχῆς οἱ βαθμοὶ τῆς καθαρότητας καὶ τῆς σαφείας τῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως. Γύρω ἀπὸ τὸ σημεῖο τῆς προσήλωσης (fissazione), τὸ ὁπτικὸ πεδίο διευρύνεται πρὸς τὴν περιφέρεια, παίρνοντας συνεχῶς πὸ σκορὸ χρώμα... Ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς φωτεινῆς συνειδήσεως, ὑπάρχει μιὰ ἀπερίοστη σειρὰ ἀποκρυσθῶν... Αὐτοὶ οἱ βαθμοὶ τῆς συνειδήσεως μποροῦν νά ἐξεργασθῶν... μιὰ συστηματικὴ ἀυτοπαράτησις» K. Jaspers, *Psicopatologia generale*, ἰταλικὴ μετάφρασις, Ρώμη, 1964, σελ. 149-150.

15. R. Giorda, σελ. 116-117.

16. E. Moriondo, *op. cit.*

“Όσον αφορά την περίπτωση που εξετάζουμε, ή ανάγκη διατήρησης ενός συγκεκριμένου status εξουσίας, κύρους, οικονομικής άνεσης, κάλυψης, συχνά, της συνοχής με το φασιστικό καθεστώς (έστω και στο μέτρο που ο δικαστής είχε αποδεχθεί στη διάρκεια του φασισμού πολλές από τις άρχες και τις αξίες του, με αποτέλεσμα να αισθάνεται ότι, καταδικάζοντας τη συνεργασία με το φασιστικό καθεστώς, καταδικάζει από τη μία άποψη και τη δική του ιδιωτική συμπεριφορά), όλα αυτά είναι καθοριστικά της στάσης του δικαστικού κλάδου και των άλλων προσανατολισμού της πολιτικής των δικαστικών αποφάσεων.

Ο δικαστής βρίσκει στην εκάστοτε κρατούσα ιδεολογία το μέσο για να παραποιήσει τη δική του δεσμευτική ανάγκη και να την προβάλλει σαν αξία. Και πετυχαίνει το αντικείμενο της ανάγκης του περιβάλλοντάς το με μία μορφή παραδοσιακότητας και συντηρητισμού. “Ετσι, δεν άφησε να βγει στην επιφάνεια ή δική του εσωτερική σύγκρουση όταν, στην άμεσως μετά τον πόλεμο περίοδο, οι αποφάσεις του ήταν σύμφωνες με το πνεύμα του νομοθέτη, όταν, δηλαδή, δεν ξέφυγε από το πνεύμα της εποχής και δεν βρέθηκε αντιμέτωπος με το λαϊκό αίσθημα βάζοντας σε κρίση την έννοια της Δικαιοσύνης και τη δική του θέση σαν λειτουργού της. “Όταν, όμως, οι εξωτερικές συνθήκες το επιτρέπει, αρχίζει ή αντίστροφη έρμηνεία ή εφαρμογή των αντιφασιστικών νόμων και ή πλατιά εφαρμογή διατάξεων φασιστικών νόμων. Και τότε ακόμα ο δικαστής πίστευε ότι εκφράζει το λαϊκό αίσθημα, θεωρώντας ότι ή χώρα κουράστηκε να «τιμωρεί», κουράστηκε να «θυμιάται» και θέλει να ξεφύγει όσο το δυνατό πιο γρήγορα από τα κατάλοιπα του παρελθόντος. Αυτή ήταν ή ιδεολογία που πρόβαλε εκείνη την περίοδο ή κρατούσα εξουσία, και μέσα σ’ αυτή τα πλαίσια καθορίστηκε και ή στάση του δικαστή. Είναι, άλλωστε, γεγονός ότι ο «καστικός» χαρακτήρας του μηχανισμού της Δικαιοσύνης έδωσε και εξακολουθεί να δίνει στον κυρίαρχο συνασπισμό (ο οποίος ουσιαστικά δεν άλλαξε από τότε) τα μέσα για να επιβάλλει κανόνες, τους οποίους δεν μπορεί να κάνει αποδεκτούς μέσα από τη δημιουργία πιο σύγχρονων ήγεμονικών μηχανισμών. “Ετσι, ο ίδιος ο χαρακτήρας του δικαστικού κλάδου κάνει εξαιρετικά πολύπλοκο και το πρόβλημα της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης, ενώ, παράλληλα, όσο πιο πολύ γίνεται αποδεκτή από μέρους του κόσμου μία τέτοια άποψη της Δικαιοσύνης, τόσο πιο δύ-

σκολα γίνονται τα προβλήματα των δικαστών και δεν βρίσκονται τα μέσα και οι πιθανές συμμαχίες για να αντιμετωπισθούν οι κρίσεις.¹⁷

Η έννοια της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης δεν εξαντλείται στη συνταγματική της καθέρωση. Αυτή υποδηλώνει, βέβαια, τη θέληση του κράτους για την έφαρμογή της, όμως ή θέληση αυτή μπορεί να μεταβάλλεται ή να αλλοιώνεται από τη βούληση ειδικότερων όργανων του, που, χωρίς να έχουν τη δύναμη να την καταργήσουν ολοκληρωτικά (σαν συνταγματική άρχή), προσπαθούν να εμποδίσουν τα ουσιαστικά της αποτελέσματα. “Αλλωστε, ή δικαστική εξουσία, σαν θεσμός που αναπτύσσεται στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου κράτους, δεν μπορεί παρά να παίρνει μορφή ανάλογη με τη μορφή του κράτους αυτού και να περιφρουρεί τα συμφέροντα που το ίδιο εξυπηρετεί. “Εφ’ όσον, λοιπόν, ή μορφή του κράτους συνδέεται με το φορέα εξουσίας, το ενδιαφέρον του για την έκταση και την ποιότητα της άπονομής δικαιοσύνης εξαρτάται από τις δυνατότητες και τις προθέσεις του φορέα αυτού.¹⁸

Τό παράδειγμα της μεταπολεμικής Ιταλίας, που παρουσιάσαμε, δεν είναι φυσικά τό μοναδικό. Μιά έρευνα στα δικαστικά χρονικά πολλών χωρών θα είχε να παρουσιάσει ανάλογα φαινόμενα. Τό αν ή θέληση του κράτους ταυτίζεται με την ήθική αντίληψη περί Δικαιοσύνης είναι κάτι που συνδέεται με τους σκοπούς του κράτους, όπως διαμορφώνονται από τους διάφορους ιστορικούς και κοινωνικούς παράγοντες.¹⁹ Σε μία μεταβατική περίοδο, ή ένδεχόμενη διάσταση φαίνεται πιο έντονα και τό φαινόμενο, που σε μία όμαλη ιστορική έποχή θά μπορούσε και να περάσει άπαρατήρητο, παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις, και γίνεται όζυτερο.

Μ’ αυτή την έννοια, τό φαινόμενο που εξετάσαμε δεν αποκτά, κατά κάποιο τρόπο, μουσειακή αξία ή μοναδικότητα που όφειλεται στις ιδιαίτερες συνθήκες της έποχής που έμφανίστηκε. Είναι, όμως, ό μεταβατικός χαρακτήρας της συγκεκριμένης έποχής, σε συνδυασμό με τις αύξημένες προσδοκίες του κόσμου για πιο ουσιαστικές αλλαγές στις μεταπολεμικές κοινωνίες, που τονίζουν αυτή τη διάσταση και κάνουν τό φαινόμενο αυτό πιο έκδηλο και αξιοπρόσεκτο.

17. Πάνω σ’ αυτό τό θέμα βλ. Ρ. Ingraο, σελ. 357 και έπ.

18. Για τό θέμα αυτό βλ. Ρ. Κακλαμανάκη, *op. cit.*

19. Ρ. Κακλαμανάκη, σελ. 25.